

A Comparative Study of the Translation of Quranic Phrases in the Translations of Elahi Ghomshei and Makarem Shirazi Based on the Translation Model of Abu al-Futuh Razi in Parts ۲۹ and ۳۰

Zeinab Sarmadi^۱ , Torab Jangi Ghahreman^{*۲} , Mohammad Mahdi Esmaaili^۳

Abstract

The Quran is a divine miracle revealed in the Arabic language and contains all divine decrees and commandments. Therefore, providing a fluent and eloquent translation of it is the only way for non-Arabic speakers to access its content. In this paper, we attempt to achieve the best method and style among these translations by analyzing the linguistic aspects of the contemporary Quran translations of Elahi Ghomshei and Makarem Shirazi, examining the methods and techniques used in these translations, and comparing their rendering of Quranic phrases and stylistic based on the model of the translation of Abu al-Futuh Razi, which is considered the first translation of the Qur'an in Persian and based on the Shia way. And in terms of the history of the evolution of Persian language and lexicology, it is very important. Accordingly, these translations are described and analyzed from a semantic and linguistic perspective. Based on the investigations carried out, it can be said that although the translators did not follow a specific and uniform style in translating Quranic phrases, and in most cases contrary to Abu al-Futuh Razi, instead of translating them word by word, they used explanations and descriptions of the phrases in the translation, or in some cases, they provided two meanings for one Quranic word and expanded its meaning in the translation, but overall, they were able to convey the concept of Quranic phrases to the translation based on the interpretative model of Abu al-Futuh Razi.

---

^۱. Ph.D student of Persian Language and Literature Department, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: zeinabsarmadi۲۰۱۷@gmail.com

^۲. Assistant Professor of Persian Language and Literature Department, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author).
Email: ghahreman۲۰۷@gmail.com

^۳. Assistant Professor of Persian Language and Literature Department, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. Email: esmaaili@gmail.com

Keywords: Quran Translation, Elahi Ghomshei, Makarem Shirazi, Translation Model, Abu al-Futuh Razi

-Detailed Abstract

-Introduction

The Quran is a heavenly book in which divine laws are deposited; therefore, its translation has always been of interest throughout history and can be said to be one of the most important topics in Quranic sciences. Therefore, its translation into Persian is the only way for Persian speakers to understand and achieve divine knowledge, as well as the principles and branches of the sublime concepts of this divine book. Since the words of the Holy Quran are not limited to single words, but also include compounds, and in the Arabic language, compounds exist in two forms additive and descriptive, which are also considered part of the verbal aspects of the miracle of the Quran, and other compounds can't replace them; therefore, understanding the verses of the Quran will not be possible without understanding and recognizing their meaning; Accordingly, achieving a correct and desirable translation of the Quran from this perspective is only possible by analyzing and examining Quranic translations based on ancient translations, which are of great importance in terms of the history of the development of the Persian language, lexicography, and etymology and with their help, one can access the history of the ancient and rich Persian language through the equivalent function of each word, combination, or phrase with the text of the Holy Quran, and contribute to the expansion of the vocabulary and combinations of the contemporary Persian language. One of these translations is that of Abu al-Futuh Razi, one of the first Persian translations of the Quran in the Imamiyyah style, and was accepted by Persian speakers.

The model of Abu al-Futuh Razi translation as a theoretical framework can help analyze and compare the way Quranic compounds are translated and the stylistic characteristics of the translations mentioned above, and help to understand their strengths and weaknesses, and provide the possibility of a deeper examination of the way concepts and linguistic beauties are transmitted.

Therefore, this research seeks to answer the following questions: ١. What are the differences and similarities in the way the Quranic compounds are translated by the divine translations of Elahi Ghomshei and Makarem Shirazi in Parts ٢٩ and ٣٠? ٢. How can the way the Quranic compounds of the aforementioned translators be analyzed and explained within the framework of Abu al-Futuh Razi translation model? This not only helps to better understand contemporary translations of the Quran, but can also lead to improved translation methods and quality enhancements in the future.

-Research Methodology

The research method in this study is qualitative and based on the purpose of the research is descriptive-analytical, and data collection was done through documentary-library methods.

-Discussion and Analysis

In recent times, many translators have turned to new and contemporary translations of the Quran in response to the needs of the present time so that

everyone can become aware of the content of this divine book. One such divine translator is Elahi Ghomshei, who, considering that her audience is the general public, has tried to use a common and general translation method to understand Quranic phrases. Another translator is Makarem Shirazi, who is considered one of the great scholars, experts, and influential in the field of Quranic and exegetical discussions and knowledge. He translated with a religious approach, and his translation was originally part of the model interpretation.

By linguistically analyzing contemporary translations of the Quran by Elahi Ghomshei and Makarem Shirazi, examining the methods and styles in the aforementioned translations, and comparing the way in which Quranic compounds are translated, as well as their stylistic characteristics, based on the model of Abu al-Futuh Razi translation, which is the first translation of the Quran into Persian and in the Shiite tradition. It is of great importance in terms of the history of the development of the Persian language and lexicography, and as a theoretical framework, it can help analyze and compare the way Quranic compounds are translated and the stylistic characteristics of the aforementioned translations, and to understand their strengths and weaknesses; Achieved the best method and style among translations.

Elahi Ghomshei and Makarem Shirazi did not follow a specific style or uniformity in translating Quranic compounds, and interpreted them both as explanatory equivalents and as combinations. In most cases, the aforementioned translators used common equivalents in translating Quranic compounds, but unlike Abu al-Futuh Razi, instead of word-for-word meaning, they used descriptions and explanations of compounds to clarify their meaning in the target language. However, in most cases, they have interpreted Quranic compounds based on the model of Abu al-Futuh Razi translation, using equivalents that are synonymous with her translation, and have been able to transfer their meaning to the translation as it appears in the aforementioned translation.

Conclusion

Based on the investigations carried out, it can be said that although the translators did not follow a specific and uniform style in translating Quranic phrases, and in most cases contrary to Abu al-Futuh Razi, instead of translating them word by word, they used explanations and descriptions of the phrases in the translation, or in some cases, they provided two meanings for one Quranic word and expanded its meaning in the translation, but overall, they were able to convey the concept of Quranic phrases to the translation based on the interpretative model of Abu al-Futuh Razi.

References

Books

1. *The Holy Qur'an*, (۱۹۵۲), translated by Mehdi Mohiuddin Elahi Ghomshei, Tehran: Mohammad Ali Elmi Press.

1. *The Holy Qur'an*, (1952), translated by Mehdi Mohiuddin Elahi Ghomshei, Tehran: Mohammad Ali Elmi Press.
2. _____, (1995), translated by Naser Makarem Shirazi, 2nd edition, Qom: Ministry of culture and Islamic guidance printing and publishing organization.
3. Abu al-Futuḥ Rāzī, Husayn ibn Ali ibn Muhammad, (1992), *Rawd al-jinan wa ruh al-jinan fi Tafsiṛ al-Quran*, edited by Mohammad-Jafar Yahaghi and Mohammad Mahdi Naṣiḥ. Mashhad: Astan Quds Razavi Islamic Research Foundation.
4. Bateni, Mohammad-Reza, (1992), *Around Language and Linguistics*, Tehran: Farhang-e Moaser.
5. Borsche, T. et al., (2021), *Linguistics and Literature (A History of Several Terms)*, translated by Kourosh Safavi, 5th edition, Tehran: Hermes.
6. Pakatchi, Ahmad, (2013), *Quranic Translation Studies: A Theoretical and Applied Approach (A Study from the Level of Words to Sentence Structure)*, Tehran: Imam Sadeq University.
7. Hoghoghi, Askar, (1967), *A Study of Abu al-Futuḥ Razi's Interpretation*, Tehran: Tehran University Press.
8. Roshan, Belqis; & Ardabili Leyla, (2021), *An Introduction to Cognitive Semantics*, 3rd edition, Tehran: Nashr-e Elm.
9. Sadat Naseri, Seyyed Hassan; & Danesh-Pajooḥ, Manoochehr, (1990), *A Thousand Years of Persian Exegesis: A Survey of Ancient Persian Exegetical Texts*, Tehran: Alborz Publications.
10. Saeidi Roshan, Mohammad-Bagher, (2019), *The Language of the Quran and Its Issues*, 4th edition, Qom: Hawzah and University Research Institute, Co-publisher: Tehran: The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Islamic Sciences and the Humanities (SAMT), Research Center for the Development of Humanities.
11. Sha'iri, Hamid-Reza, (2019), *Foundations of Modern Semantics*, 7th edition, Tehran: The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Islamic Sciences and the Humanities (SAMT), Research Center for the Development of Humanities.
12. Safavi, Kourosh, (2019), *An Introduction to Semantics*, 3rd edition, Tehran: Pejvak-e-Keyvan Publications.
13. Lyons, John, (2019), *An Introduction to Linguistic Semantics*, Translated by Hossein Valeh, 3rd edition, Tehran: Gam-e No Publications.
14. Nazemian, Reza, (2018), *Methods of Translation from Arabic to Persian*, 4th edition, Tehran: The Organization for Researching and Composing University Textbooks in the Islamic Sciences and the Humanities (SAMT), Research Center for the Development of Humanities.
15. Nida, Eugene A. and Taber, Charles R., (2014), *Theory and Practice of Translation*, Translated by Anahita Amirshojaei and Zahra Davarian, Gorgan: Norouzi Publications.

Articles

1. Mahyar, Mohammad, (1999), *A Report on the Correction of the Translation of Abu al-Futuh Razi, the First Shiite Translator of the Quran*, Tarjuman-e Vahi, Volume 4, Number 2, pp. 127-130.
2. Mahini, Shahrbanoo et al, (2021), *A Study of the Translation Methods of Secondary Purposes of Negative Verbs in the Quran in the Translations of Tabari and Saffarzadeh*, Jostarnameh Journal of Comparative Literature Studies, Volume 5, Number 16, pp. 109-146.
3. Niknam, Tina et al, (2021), *A Comparative Study of Linguistic Abnormality in the Poetry of Rahi Mo'ayyeri and Mehrdad Avesta Based on Leech's Model*, Jostarnameh Journal of Comparative Literature Studies, Volume 5, Number 16, pp. 175-211.

فصل‌نامه علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی

دوره نهم، شماره سی و یکم، بهار ۱۴۰۴

بررسی مقایسه‌ای برگردان ترکیبات قرآنی ترجمه‌های الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی بر اساس
الگوی ابوالفتوح رازی در جزء ۲۹ و ۳۰

زینب سرمدی^{۱۴}، تراب جنگی قهرمان*^{۱۵}، محمد مهدی اسماعیلی^{۱۶}

<https://doi.org/10.71497/jostarnameh.2024.1189713>

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۱۸؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۰۹

(صص ۶۱-۹۱)

چکیده

قرآن معجزه‌ای الهی است که به زبان عربی نازل شده و حاوی جمیع احکام و دستورات الهی است؛ بنابراین، ارائه ترجمه‌های شیوا و روان از آن تنها راه دست‌یابی غیر عرب‌زبان به محتوای آن است. برای این منظور در این مقاله سعی شده تا با تحلیل زبان‌شناختی ترجمه‌های معاصر قرآن از الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی و بررسی روش‌ها و اسلوب‌ها در ترجمه‌های مذکور و مقایسه نحوه برگردان ترکیبات قرآنی و همچنین ویژگی‌های سبکی آن‌ها بر اساس الگوی ترجمه ابوالفتوح رازی که اولین ترجمه قرآن به زبان فارسی و بر طریقت شیعه است و از لحاظ تاریخ تحول زبان فارسی و لغت‌شناسی اهمیت بسیاری دارد، به بهترین شیوه و اسلوب در بین این ترجمه‌ها دست یافت. بر این اساس ترجمه‌های مذکور توصیف و تحلیل شده و از منظر معناشناسی و در سطح زبان‌شناختی بررسی و تشریح شده‌اند که با توجه به بررسی‌های صورت پذیرفته می‌توان گفت با وجود اینکه مترجمان مذکور در برگردان ترکیبات قرآنی سبک خاص و یک‌نواختی را دنبال نکرده‌اند و در اکثر موارد برخلاف ابوالفتوح رازی به جای معنای واژه به واژه آن‌ها از شرح و توضیح ترکیبات در ترجمه استفاده

^{۱۴}. دانشجوی دکتری گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

zeinabsarmadi2017@gmail.com

^{۱۵}. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده

مسئول). ghahreman207@gmail.com

^{۱۶}. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

esmaaili@gmail.com

کرده‌اند و یا در مواردی نیز برای یک کلمه قرآنی در ترجمه دو معنا آورده‌اند و معنای آن را در ترجمه وسعت بخشیده‌اند، اما در کل توانسته‌اند مفهوم ترکیبات قرآنی را براساس الگوی ترجمه ابوالفتوح رازی به زبان مقصد انتقال دهند.

کلید واژه‌ها: ترجمه قرآن، الهی قمشه‌ای، مکارم شیرازی، الگوی ترجمه، ابوالفتوح رازی

۱- مقدمه

۱-۱- بیان مسئله

قرآن کتابی آسمانی است که قوانین الهی در آن به ودیعه نهاده شده؛ بنابراین، ترجمه آن در طول تاریخ همواره مورد توجه بوده و می‌توان گفت جزو یکی از مهم‌ترین مباحث علوم قرآنی محسوب می‌شود. بنابراین، ترجمه آن به زبان فارسی تنها راه شناخت و دستیابی به معارف الهی و همچنین اصول و فروع مفاهیم عالیّه این کتاب الهی برای فارسی‌زبانان است. از آنجا که الفاظ قرآن کریم تنها محدود به تک واژگان نمی‌شوند، بلکه شامل ترکیبات نیز هستند و در زبان عربی ترکیبات به دو صورت اضافی و وصفی وجود دارند که آن‌ها نیز جزو جنبه‌های لفظی اعجاز قرآن محسوب می‌شوند که محال است ترکیبات دیگری بتوانند جایگزین آن‌ها شوند؛ بنابراین، فهم آیات قرآن بدون درک و شناخت معنای آن‌ها میسر نخواهد بود؛ بر این اساس دست‌یابی به ترجمه‌ای صحیح و مطلوب از قرآن از این منظر تنها با تحلیل و بررسی ترجمه‌های قرآنی بر اساس ترجمه‌های کهن امکان‌پذیر است که از لحاظ تاریخ تحول زبان فارسی و لغت‌شناسی و ریشه‌شناسی اهمیت فراوانی دارند و با کمک آن‌ها می‌توان به پیشینه زبان کهن و پرمایه زبان فارسی از طریق کارکرد معادل هر واژه یا ترکیب و یا عبارت با نص قرآن کریم دست یافت و باعث گسترش واژگان و ترکیبات زبان فارسی معاصر شد. یکی از این ترجمه‌ها، ترجمه ابوالفتوح رازی است که از نخستین ترجمه‌های فارسی قرآن به طریقه امامیه است و مورد قبول فارسی‌زبانان بوده است.

در دوران متأخر مترجمان بسیاری به مقتضای زمان حال به ترجمه‌هایی نو و معاصر از قرآن روی آورده‌اند تا همگان بتوانند از محتوای این کتاب آسمانی آگاه شوند. از جمله این‌گونه مترجمان الهی قمشه‌ای است که سعی کرده با توجه به اینکه مخاطبانش عموم مردم هستند، برای فهم عبارات قرآنی از یک شیوه ترجمه مشترک و عمومی استفاده کند. مترجم دیگر

مکارم شیرازی است که یکی از علمای بزرگ و صاحب‌نظر و تأثیرگذار در عرصه مباحث و دانش‌های قرآنی و تفسیری محسوب می‌شود و ترجمه‌ای با رویکرد مذهبی و دینی داشته و ترجمه ایشان در اصل بخشی از تفسیر نمونه بوده است.

الگوی ترجمه ابوالفتوح رازی به‌عنوان یک چارچوب نظری می‌تواند به تحلیل و مقایسه نحوه برگردان ترکیبات قرآنی و ویژگی‌های سبکی ترجمه‌های مذکور و پی‌بردن به نقاط قوت و ضعف آن‌ها کمک کند و امکان بررسی عمیق‌تری از نحوه انتقال مفاهیم و زیبایی‌های زبانی را فراهم آورد. بنابراین، این تحقیق به دنبال پاسخ به این پرسش است که ۱. نحوه برگردان ترکیبات قرآنی ترجمه‌های الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی در جزء ۲۹ و ۳۰ چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی دارند؟ ۲. نحوه برگردان ترکیبات قرآنی مترجمان مذکور چگونه در چارچوب الگوی ترجمه ابوالفتوح رازی قابل تحلیل و تبیین است؟

این مسئله نه تنها به درک بهتر ترجمه‌های معاصر قرآن کمک می‌کند، بلکه می‌تواند به بهبود روش‌های ترجمه و ارتقاء کیفیت آن‌ها در آینده نیز منجر شود.

۲-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش

ترجمه در طول تاریخ همواره مورد توجه بوده است به‌خصوص ترجمه قرآن‌کریم که یکی از ضروریات دینی محسوب می‌شود؛ زیرا قوانین الهی در این کتاب مقدس به ودیعه نهاده شده است و همگان باید از محتوای آن آگاه گردند. ترجمه دقیق و صحیح از قرآن بهترین راه تبلیغ دین به شمار می‌آید. مبلغین اسلامی همواره با ترجمه آیات قرآن مردم را به دین اسلام دعوت می‌کردند و آن‌ها را با معارف و حقایق قرآن آشنا می‌ساختند؛ بنابراین، اگر می‌پذیریم قرآن کتاب بزرگ آسمانی است، ضرورت دارد که برای ترجمه آن برگردان‌های مناسبی صورت پذیرد. همچنان که از دوره‌های گذشته تا به امروز ترجمه آن به زبان‌های دیگر از جمله زبان فارسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بوده است؛ بر این اساس باید بپذیریم هرگونه تحقیق در زمینه روش‌ها و اسلوب‌های ترجمه قرآن خاصه در دوران جدید می‌تواند از اهمیت ویژه و خاصی برخوردار باشد. تحقیق حاضر یکی از پژوهش‌های مربوط به ترجمه‌های جدید قرآنی محسوب می‌شود که از دو مترجمی است که هر یک علاوه بر سبک خاص، صاحب ذوق و سلیقه ویژه‌ای هم هستند.

۳-۱- روش پژوهش

روش تحقیق در این پژوهش کیفی و بر مبنای هدف تحقیق توصیفی-تحلیلی است و گردآوری داده‌ها به روش اسنادی-کتابخانه‌ای بوده است.

۴-۱- پیشینه پژوهش

در ارتباط با ترجمه قرآن و همچنین نقد و بررسی ترجمه‌های قرآنی پژوهش‌های متعددی صورت پذیرفته که از آن جمله می‌توان به کتاب، «بررسی ترجمه‌های امروزی فارسی قرآن کریم» از بهاء‌الدین خرمشاهی، (۱۳۸۸) اشاره کرد که در آن به معرفی و نقد ۳۹ ترجمه فارسی قرآن کریم از جمله ترجمه‌های الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی پرداخته است و تحقیقات ایشان در این کتاب به نوعی ادامه کارهای گذشتگان است و همچنین کتاب، «روش‌شناسی ترجمه قرآن کریم» از سید محمد حسن جواهری، (۱۳۹۸) که در آن نویسنده به مهم‌ترین مباحث نظری و کاربردی ترجمه به‌ویژه ترجمه قرآن کریم با استفاده از روش‌های جدید پرداخته است.

در این زمینه مقالات و پایان‌نامه‌هایی نیز نوشته شده است که از آن جمله می‌توان به مقاله، «نقد و بررسی ترجمه قرآن کریم، از آیت‌الله مکارم شیرازی» از مرتضی کریمی‌نیا، (۱۳۷۵) اشاره کرد که در آن نویسنده به بررسی موارد ترجمه نشده، اشکالات نحوی و ساختاری، تفاوت و تضاد در ترجمه عبارت‌ها، ترکیب‌ها و آیه‌های مشابه، بررسی برخی آیه‌ها که آزاد و غیر مطابق ترجمه شده، تقدیرهای دلخواه و متغایر و به بررسی نگارش فارسی جملات و ویرایش ظاهری ترجمه پرداخته است.

مقاله، «نقد و بررسی ترجمه الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی از سوره مبارکه یوسف با تأکید بر نظریه سطح صرفی نحوی گارسس» از مسعود اقبالی و ابراهیم نامداری، (۱۳۹۷) که در آن نویسندگان مؤلفه‌هایی همچون ترجمه تحت‌اللفظی، بسط نحوی، قبض یا تقلیل نحوی، تغییر دیدگاه یا دگربینی، تغییر نحو یا تعدیل صورت و اشتباهات ترجمه در سطح «صرفی نحوی» را مورد نقد و ارزیابی قرار داده‌اند و نشان داده‌اند که مکارم شیرازی در قبض نحوی بهتر است و الهی قمشه‌ای در تبدیل یا تغییر نحوی فوق‌العاده است، اما با این حساب گاه در ترجمه تحت‌اللفظی و برداشت سطحی از واژه‌ها، لغزش‌هایی دارند.

مقاله، «مبدأمداری یا مقصدمداری در ترجمه ابوالفتح رازی با تکیه بر برگردان استعاره‌های قرآنی» از کوثر مؤیدی و علی‌رضا باقر، (۱۳۹۸) که در آن نویسندگان نشان داده‌اند اگرچه مفسر بدون اسلوب معینی از دو شیوه مبدأمداری و مقصدمداری بهره برده است، اما با این حال، به حفظ ویژگی‌های زبان مبدأ توجه بیشتری داشته و بر این اساس می‌توان او را یک مترجم مبدأمدار دانست.

مقاله، «ره‌یافتی نو بر ترجمه اسماء افعال مشهور قرآن در پرتو تجزیه بر آحاد واژگان (مطالعه مورد پژوهانه: ترجمه‌های الهی قمشه‌ای، آیتی و مکارم شیرازی)» از سید محمد موسوی، حمیدرضا فهیمی تبار و مصطفی عباسی‌مقدم، (۱۴۰۰) که در آن نویسندگان نشان داده‌اند مترجمان مذکور به مبحث تجزیه آحاد واژگانی توجه لازم را نکرده و تقریباً در بیشتر موارد فقط به معنای اولیه و اساسی اشاره کرده‌اند و از مؤلفه‌های معنایی نهفته در هر یک از اسماء افعال غفلت کرده‌اند.

مقاله، «مغفولات بلاغت در تفسیر روض‌الجنان و روح‌الجنان ابوالفتح رازی» از احمد نظری، مسعود سپه‌مندی و قاسم صحرائی، (۱۴۰۰) که در آن نویسندگان نشان داده‌اند ابوالفتح رازی در تفسیر خود از صنایع خاص و کم‌کاربردی همچون سیاق قصه، وجه اتصال، تلوین، تغلیب و... بهره جسته است.

همچنین پایان‌نامه کارشناسی ارشد، «بررسی تطبیقی ترجمه‌های قرآنی الهی قمشه‌ای، آیت-الله مکارم شیرازی و مصباح‌زاده در سوره شعراء، نمل، قصص و عنکبوت» از محمد شکیب انصاری، غلامرضا کریمی‌فرد و هدیه لویمی، (۱۳۹۴) اشاره کرد.

به‌طور کلی می‌توان گفت مستقلاً تحقیقی که مبتنی بر تحلیل و تطبیق روش‌ها و اسلوب‌های ترجمه‌های معاصر قرآن از الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی در حوزه برگردان ترکیبات قرآنی و بر اساس الگوی ترجمه ابوالفتح رازی باشد علی‌رغم جست‌وجوی فراوان در منابع مجازی و غیر مجازی رؤیت نشد.

۱-۵- مبانی نظری پژوهش

در این بخش به مباحثی چون: ترجمه، هم‌ارزی و معادل‌یابی در ترجمه، معناشناسی زبانی، راهکار شناخت معنای واژگان قرآن و ترجمه ابوالفتح پرداخته می‌شود.

۱-۵-۱- ترجمه

ترجمه عبارت است از: برگرداندن مفاهیم، چه نوشته و چه گفته، از زبان مبدأ به زبان مقصد به گونه‌ای که متن ترجمه شده همان تأثیری را که در زبان مبدأ دارد در زبان مقصد نیز داشته باشد (باطنی، ۱۳۷۱: ۶۳). به بیانی دیگر ترجمه «بازسازی نزدیک‌ترین معادل طبیعی پیام زبان مبدأ در زبان مقصد، ابتدا از نظر معنا و سپس از نظر سبک» (نایدا و تیر، ۱۳۹۳: ۱۸). «در گذشته‌ای نه چندان دور دست‌اندرکاران ترجمه از تضاد دو قطب بزرگ ترجمه یعنی ترجمه تحت‌اللفظی و آزاد سخن می‌گفتند. «پیتر نیومارک» نظریه‌پرداز ترجمه در کتاب روش‌های ترجمه (۱۹۸۱) ترجمه را با توجه به نوع متن و اینکه هدف ترجمه، وفاداری به نویسنده اصلی یا خواننده ترجمه، به دو نوع «معنایی» و «ارتباطی» تقسیم کرد. ترجمه معنایی به متن، وفادار است و به زبان مبدأ متمایل است و ویژگی‌های ترجمه تحت‌اللفظی را دارد و ترجمه ارتباطی به خواننده، توجه دارد و متمایل به زبان مقصد بوده و از زبانی روان و طبیعی برخوردار است.

ترجمه معنایی ترجمه‌ای است که معنای دقیق متن مبدأ را با نزدیک‌ترین ساخت‌های دستوری و معنایی زبان مقصد منتقل می‌کند. مترجم در این روش، بی‌آنکه تغییرات دستوری یا لغوی در متن ایجاد کند، آن را لفظ به لفظ به زبان مقصد برمی‌گرداند. ترجمه ارتباطی ترجمه‌ای است که پیام متن مبدأ را با متداول‌ترین کلمات و عبارات و ساخت‌های دستوری به زبان مقصد برمی‌گرداند. این شیوه از ترجمه همان تأثیری را بر خواننده خود دارد که متن اصلی بر خوانندگان خود گذاشته است» (ناظمیان، ۱۳۹۷: ۲۳ و ۲۴).

۱-۵-۲- هم‌ارزی و معادل‌یابی در ترجمه

«این باور که ترجمه کامل وجود ندارد، از اوایل سده بیستم زمینه‌ای از مطالعات در حوزه ترجمه را بازگشود که در اواخر سده، با تفکر کسانی مانند: نایدا و یاکوبسون در نگاهی سطح‌بندی شده و قابل تجزیه به هم‌ارزی از یک سو و اندیشه آنان در جایگزین ساختن هم‌ارزی نسبی با هم‌ارزی مطلق، امکان سخن گفتن از نوعی ترجمه کامل، ولی نسبی را فراهم آورد» (پاکتچی، ۱۳۹۲: ۵۴). «مهم‌ترین وظیفه مترجم، یافتن هم‌ارزها میان زبان مبدأ و زبان مقصد است و تا آن‌جا که به دانش زبان‌شناسی بازمی‌گردد، مسئله هم‌ارزها ارتباط استواری با مسئله معنا و فرآیند معناسازی دارد و بر این پایه، مباحث ترجمه فرعی بر

نظریه‌های معناشناسی است. این هم‌ارزها ممکن است در جزئی از واژگان، یا حتی در ساخت‌های دستوری و ساخت‌های سبکی باشد» (همان: ۵۰).

۱-۵-۳- معناشناسی زبانی

«یکی از جنبه‌های مهم اعجاز قرآن فصاحت و بلاغت بی‌نظیر آن و کاربرد واژگان و معانی دقیق و عمیق در آن است، که با اسلوب و سیاق خود هر انسان خردمندی را به تفکر و اندیشه وامی‌دارد» (مهینی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۱۲). «مطالعه علمی معنا را معناشناسی می‌نامند» (صفوی، ۱۳۹۸: ۱۴). «محتوا برای شکل‌گیری نیازمند دو ساختار نحوی و معنایی است که در نظام معناشناسی کلامی، نحو و معنا در تضاد با یکدیگر نیستند، بلکه با یکدیگر ترکیب می‌شوند تا معناشناسی شکل بگیرد» (شعیری، ۱۳۹۸: ۱۴۵).

معناشناسی زبانی بر مطالعه ویژگی‌های معنایی زبان‌های طبیعی تأکید دارد. «در معناشناسی زبانی خود زبان مورد توجه قرار می‌گیرد و معنای زبانی (= معنای تحت‌اللفظی = معنای ساختاری) واحدهای زبانی، که گاه بدان معنای بافت آزاد نیز گفته می‌شود، با استفاده از رهیافت بازنمودی توصیف می‌گردد» (روشن و اردبیلی، ۱۳۹۹: ۱۴). «زمینه پیدایش معنا-شناسی زبانی را می‌توان در واژه‌شناسی، ریشه‌شناسی و فن سخنوری یافت. معناشناسی زبانی معنی واژه‌ها، جملات و متون را مورد تحلیل قرار می‌دهد و به شکلی نظام‌بند از دیدگاه‌های مختلف مطرح می‌سازد. در این شاخه از مطالعات زبان‌شناسی میان معنی‌شناسی واژه، معنی-شناسی جمله، معنی‌شناسی متن، یعنی نظریه‌های موضوعی، ارجاعی و محتوایی تمایز قایل می‌شوند» (بورشه و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۱۲). زبان‌شناسی بیشترین ارتباط را با معنا دارد؛ بنابراین، «عموماً یکی از اوصاف زبان که در تعریف آن اخذ می‌شود (معناداری) است» (لاینز، ۱۳۹۸: ۳۶).

۱-۵-۴- راهکار شناخت معنای واژگان قرآن

«شناخت معنی الفاظ مفرد قرآنی مرهون مؤلفه‌هایی چون توجه کردن به معنای وضعی و لغوی کلمات؛ مطالعه فرهنگ پیش از نزول قرآن به منظور دستیابی به معنای عرفی کلمات قرآنی و همچنین در نظر گرفتن ساختار، سیاق و بافت قرآن می‌باشد» (سعیدی روشن، ۱۳۹۸: ۱۷۳).

«ترجمه‌های قرآنی کهن از چند نظر قابل تأمل و مطالعه هستند: ۱. نزدیک بودن به زمان نزول وحی؛ ۲. آگاهی از سیر تطور ترجمه قرآن؛ ۳. شیوه‌های ترجمه در گذشته؛ ۴. آگاهی از تاریخ تطور زبان فارسی؛ ۵. برابر نهادهایی که در مقابل هر یک از واژه‌های قرآنی این ترجمه‌ها وجود دارد» (مهیار، ۱۳۷۹: ۱۲۸).

«شیخ جمال‌الدین ابوالفتوح رازی از علمای نامدار شیعه در سده ششم هجری است که واعظ و مذکر و آشنا به تصوف و عرفان بود و در فقه و تفسیر و حدیث و کلام و ادب دستی قوی داشت و از اطلاعات تاریخی بی‌نصیب نبود» (سادات ناصری و دانش‌پژوه، ۱۳۶۹: ۴۰۱). «وی در تفسیر هر یک از سوره‌های شریف قرآن در اعراب و لغت و اشتقاق و قراءت، یعنی مسائلی که مربوط به زبان است، چندان پای نمی‌افشرد، و جنبه خطابی آن بیشتر است اما اطلاعاتی درباره نام آن و شماره آیات و حروف و مکی یا مدنی و ناسخ و منسوخ بودن و فوائد هر سوره و نظرهای قراء درباره آیات آن و شأن نزول آن‌ها و امثال این مسائل مطالبی سودمند می‌آورد و سپس به نقل و ترجمه تحت‌اللفظی هر آیه می‌پردازد. آن‌گاه معنی هر لغت و کیفیت و قراءت و چگونگی اعراب هر کلمه را روشن می‌سازد و عقاید و نظریات نادرست را رد می‌کند و نظر خود را بازمی‌نماید و در بعضی مسائل فقهی و کلامی به ویژه مسائل فقهی، فتوی می‌دهد و در ذکر روایات، گاهی عین روایت و گاهی هم ضمن نقل روایت معلوم می‌دارد که از قول کیست و گاهی نیز به بحث لغوی می‌آغازد و به تفسیر جنبه علمی می‌بخشد» (همان، ۴۰۳).

«تفسیر ابوالفتوح با وجود اینکه یکی از کتب علمی قرن ششم محسوب می‌شود، اما بیشتر به تبعیت و تقلید از نثر قدیم در صرف و نحو لغات پارسی و شیوه ترکیب و جمله‌بندی تألیف شده و بعضی تعبیّرات و اصطلاحات بعینه همان است که در کتب دو قرن پنجم و ششم دیده می‌شود» (حقوقی، ۱۳۴۶: ۶۱).

۲- بحث و بررسی

«ادبیات، دارای موجودیتی زنده و پویاست و در مسیر رویش خود ناگزیر از اقتباس، ترکیب، تأثیر و بازآفرینی است، ادبیات تطبیقی مهم‌ترین ابزار است در جهت بازآفرینی و اقتباس

ادبی، فرهنگی و غیره» (نیکنام و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۷۹). بر این اساس در این بخش به بررسی مقایسه‌ای چندین نمونه از نحوه برگردان ترکیبات خاص قرآنی و همچنین ترکیبات مصدر به ذات و ذی، مُصَدَّرٌ به أَصْحَابٍ و صَاحِبٍ، مُصَدَّرٌ به یَوْمٍ، مُصَدَّرٌ به رَبِّ و مُصَدَّرٌ به غَیْرِ پرداخته می‌شود.

در این بخش به بررسی چندین نمونه از نحوه برگردان ترکیبات خاص قرآنی پرداخته می‌شود:

۲-۱- ترکیبات خاص قرآنی

آیه زیر اشاره‌ای به وجدان اخلاقی و همچنین ملامت کردن انسان‌ها در قیامت نسبت به اعمال خودشان دارد.

«وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ» (قیامه، ۲).

الهی قمشه‌ای: و قسم به نفس پر حسرت و ملامت (یعنی نفس انسان که در قیامت خود را بر تقصیر و گناه بسیار ملامت کند و حسرت خورد) (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۵۳). مکارم شیرازی: و سوگند به (نفس لوامه و) وجدان بیدار و ملامت‌گر (که رستاخیز حق است)! (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۷۷).

«وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ» (قیامه، ۲)، و سوگند نخورم به تن ملامت‌کننده» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۴۱).

الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی در ترجمه ترکیب (نَفْسِ اللَّوَّامَةِ) برخلاف ابوالفتوح رازی که آن را به صورت ترکیب معنا کرده از معادل توضیحی استفاده کرده‌اند و معنای آن را وسعت بخشیده‌اند و در ترجمه اسم مفرد مؤنث (نفس) از خود کلمه قرآنی استفاده کرده‌اند و از آن‌جا که واژه‌ای رایج در زبان مقصد است، معادل فارسی برای آن مناسب ندیده‌اند تا خواننده بدون محدود شدن به معنایی خاص آن را در نظر بگیرد. با این تفاوت که الهی قمشه‌ای اسم مفرد مؤنث (لَوَّامَةٌ) را ابتدا به صورت ترکیب عطفی (پر حسرت و ملامت) معنا کرده و در آن به ترتیب از اسم مصدر عربی و وام واژه قرآنی استفاده کرده و برای یک کلمه قرآنی در ترجمه دو معنا آورده که معادل‌هایی رایج می‌باشند و همچنین از پسوند (پر) برای ایجاد مبالغه در کلام نیز استفاده کرده است. سپس با استفاده از اضافه توضیحی مشخص کرده منظور نفس انسان می‌باشد که در قیامت خود را بر تقصیر و گناه بسیار ملامت می‌کند و

حسرت می‌خورد یعنی همه انسان‌ها چه مؤمنان و چه کافران در روز قیامت خودشان را به خاطر قصور و کوتاهی در انجام اعمال نیک و یا به خاطر گناه ملامت و سرزنش می‌کنند و حسرت می‌خورند. مکارم شیرازی در ترجمه ترکیب (نَفْسِ اللّوآمَةِ) ابتدا از خود کلمات قرآنی استفاده کرده و آن‌ها را به‌عنوان اضافه توضیحی داخل پرانتز قرار داده است، سپس واژه (نفس) را به معنای (وجدان) آورده که اسمی عربی و رایج است و واژه (لوآمه) را به صورت ترکیب عطفی (بیدار و ملامتگر) معنا کرده که به ترتیب اسم فارسی و وام واژه‌ای قرآنی هستند و برای یک کلمه قرآنی در ترجمه دو معنا آورده است و منظور وجدان اخلاقی انسان است که مانع انجام اعمال گناه می‌شود و یا در صورت انجام اعمال گناه و خلاف انسان را ملامت و سرزنش می‌کند. سپس با استفاده از اضافه توضیحی و با توجه به آیه ۱ همین سوره «لَا أَقْسِمُ بِیَوْمِ الْقِیَامَةِ» آن را به روز رستاخیز و قیامت ارتباط داده که حق است و وجود دارد.

آیه زیر بر محور مسئله معاد می‌گردد و بر تحقق آن تأکید دارد و اشاره به قیامت دارد که پر از حوادث ترسناک است.

«فَإِذَا جَاءَتِ الطَّآمَةُ الْكُبْرَى» (نازعات، ۳۴).

الهی قمشه‌ای: پس (بدانید که این جهان با این همه تدبیر و حکمت مقدمه جهان ابدی قیامت است که) چون آن واقعه بزرگ (و حادثه عظیم قیامت) پدید آید (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۵۹).

مکارم شیرازی: هنگامی که آن حادثه بزرگ رخ دهد (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۸۴).

«فَإِذَا جَاءَتِ الطَّآمَةُ الْكُبْرَى» (نازعات، ۳۴)، چون آید طامه مهتران» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۱۳۰).

الهی قمشه‌ای در ترجمه ترکیب وصفی (طآمه الكبری) برخلاف ابوالفتوح رازی که آن را تنها به صورت ترکیب معنا کرده از معادل توضیحی استفاده کرده است و معنای آن را در ترجمه وسعت بخشیده و ابتدا آن را به صورت ترکیب وصفی معنا کرده و اسم فاعل مفرد مؤنث (طآمه) را به صورت اسم عربی و به معنای (واقعه) آورده که یکی از معانی واژگانی خود کلمه و معادلی رایج محسوب می‌شود و اسم تفضیل مفرد مؤنث (کبری) را به صورت صفت و به معنای (بزرگ) آورده که با وجود اینکه معادلی فارسی و رایج است، اما از پسوند

(تر) استفاده نکرده که نشانه تفضیل در فارسی است و به جا بود آن را به صورت (بزرگ‌تر) معنا کند، بنابراین در ترجمه واژه مذکور دخل و تصرف کرده و از معنای واژگانی خود کلمه استفاده نکرده است. سپس با استفاده از اضافه توضیحی مشخص کرده منظور حادثه عظیم قیامت است و می‌خواهد عظمت و هولناکی قیامت را نشان دهد که پر از واقعه‌ها و حوادث مهیب است، اما مکارم شیرازی ترکیب وصفی (طَامَّةُ الْكُبْرَى) را همانند ابوالفتوح رازی تنها به صورت ترکیب وصفی ترجمه کرده و واژه (كُبْرَى) را نیز همانند الهی قمشه‌ای به صورت صفت (بزرگ) معنا کرده است. با این تفاوت که مکارم شیرازی واژه (طَامَّة) را به صورت اسم عربی و به معنای (حادثه) آورده که یکی از معانی واژگانی خود کلمه و معادلی رایج محسوب می‌شود و برخلاف الهی قمشه‌ای از اضافه توضیحی برای روشن‌تر شدن معنای آن در زبان مقصد استفاده نکرده و مشخص نکرده منظور از حادثه بزرگ چه حادثه‌ای است و مفهوم وسیع و گسترده‌ای برای آن در نظر گرفته که هم می‌تواند مربوط به حوادث بزرگ و سختی‌ها و مصیبت‌های زمانه باشد و هم می‌تواند مربوط به آستانه قیامت و قیامت باشد که پر از حوادث بزرگ است و در کل باعث ابهام کلام شده است.

آیه زیر اشاره به مراقبینی دارد که خداوند آن‌ها را بر انسان‌ها گمارده تا اعمالشان را برای حساب و جزا ثبت و ضبط کنند.

«النَّجْمُ الثَّاقِبُ» (طارق، ۳).

الهی قمشه‌ای: طارق همان ستاره درخشان که نورش (چون نور علم قرآن به دل‌های تاریک جاهلان) فرو رود (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۶۵).

مکارم شیرازی: همان ستاره درخشان و شکافنده تاریکی‌هاست! (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۹۱).

«النَّجْمُ الثَّاقِبُ» (طارق، ۳)، ستاره درخشانی است» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۲۲۴).

الهی قمشه‌ای در ترجمه ترکیب وصفی (نَجْمُ الثَّاقِبُ) از معادل توضیحی استفاده کرده و در معنای آن در ترجمه دخل و تصرف کرده و آن را وسعت بخشیده و ابتدا ترکیب مذکور را همانند ابوالفتوح رازی به صورت ترکیب (ستاره درخشان) معنا کرده و اسم مفرد مذکر (نَجْم) را به صورت اسم و به معنای (ستاره) آورده و اسم فاعل مفرد مذکر (ثَاقِب) را به صورت صفت فاعلی (درخشان) معنا کرده که یکی از معانی واژگانی خود کلمات و معادل‌هایی فارسی و رایج محسوب می‌شوند. سپس با استفاده از اضافه توضیحی مشخص کرده

منظور از ترکیب مذکور در این آیه ستاره درخشانی است که نورش همانند نور علم قرآن می‌ماند که به دل‌های تاریک جاهلان فرو می‌رود و کمی معنای آن را پیچانده و مغلق کرده و خواسته حالت تقدس گونه به آن دهد و بگوید این ستاره درخشان به گونه‌ای است که مایه هدایت و راهنمایی انسان‌ها است.

مکارم شیرازی ترکیب (نَجْمُ النَّاقِبِ) را برخلاف ابوالفتح رازی به صورت ترکیب عطفی معنا کرده و در ترجمه واژه (نَجْم) همانند الهی قمشه‌ای از معنای واژگانی خود کلمه (ستاره) استفاده کرده و در ترجمه واژه (نَّاقِب) دخل و تصرف کرده و برای یک کلمه قرآنی در ترجمه دو معنا آورده و ابتدا آن را همانند الهی قمشه‌ای به صورت اسم و به معنای (درخشان) آورده که ویژگی تمام ستارگان است، سپس از ترکیب (شکافنده تاریکی‌ها) برای روشن‌تر شدن مفهوم واژه مذکور استفاده کرده و می‌خواهد پر فروغی و نورانی‌تر بودن آن ستاره را نسبت به دیگر ستارگان نشان دهد به گونه‌ای که نورش ظلمت و تاریکی را می‌شکافد و تا می‌تواند نفوذ می‌کند تا به زمین برسد.

در این بخش به بررسی چندین نمونه از نحوه برگردان ترکیبات مُصَدَّر به ذَات و ذی پرداخته می‌شود:

۲-۲- ترکیبات مُصَدَّر به ذَات و ذی

آیه زیر اشاره به عذاب سریع از سوی خداوند بر شخصی دارد که بعضی از گفته‌های پیامبر (ص) را انکار کرد.

«مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ» (معارج، ۳)

الهی قمشه‌ای: که آن عذاب از قهر خدای مالک آسمان‌هاست (و کسی یارای دفاع آن ندارد) (یا مراد عذاب واقع بر حارث ابن نعمان است که به نصب خلافت علی (ع) بر رسول (ص) اعتراض کرد رسول (ص) فرمود به امر خدا کردم او گفت اگر چنین است خدایا بر من عذابی فرست فوراً سنگی از آسمان بر فرقتش رسید و هلاک شد) (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۴۵).

مکارم شیرازی: از سوی خداوند ذی المعارج [= خداوندی که فرشتگانش بر آسمان‌ها صعود و عروج می‌کنند!] (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۶۸).

«مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ» (معارج، ۳)، از خدای خداوند معارج» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۱۹: ۳۹۷).

الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی در ترجمه ترکیب (ذی الْمَعَارِجِ) برخلاف ابوالفتوح ارزی که آن را به صورت ترکیب معنا کرده از معادل توضیحی استفاده کرده‌اند و معنای آن را در ترجمه وسعت بخشیده‌اند. با این تفاوت که الهی قمشه‌ای اسم مفرد مذکر (ذی) را به صورت صفت (مالک) ترجمه کرده که از معانی واژگانی خود کلمه و معادلی عربی و رایج است و مفهوم دارندگی را می‌رساند. مکارم شیرازی در ترجمه واژه (ذی) تنها از خود کلمه قرآنی در ترجمه استفاده کرده و معادل فارسی برای آن مناسب ندیده و آن را به صورت یک اصطلاح کلامی به کار برده است.

الهی قمشه‌ای اسم جمع مکسر مذکر (مَعَارِجِ) را به صورت اسم (آسمان) ترجمه کرده و آن را با نشانه (ها) جمع بسته است و در معنای کلمه قرآنی در ترجمه دخل و تصرف کرده و خواسته حالت تقدس گونه به آن دهد و با وجود اینکه معادلی فارسی و رایج است، اما از معانی واژگانی خود کلمه محسوب نمی‌شود. سپس با استفاده از اضافه‌های توضیحی و تفسیری سعی در روشن تر شدن معنای ترکیب مذکور در زبان مقصد کرده تا هم با توجه به مفهوم آیه دو همین سوره «لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ» اشاره‌ای کرده باشد به اینکه کافران در برابر عذاب الهی یارای دفاع نیستند و نمی‌توانند مانع آن شوند و هم با توجه به مفهوم آیه یک همین سوره «سَأَلْ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ» اشاره‌ای کرده باشد به عذاب حارث ابن نعمان که به نصب خلافت علی (ع) بر رسول (ص) در غدیر خم اعتراض کرده بود و در کل نشان‌دهنده این است از آنجا که خداوند مالک آسمان‌ها است، بنابراین عذاب‌ها نیز از جانب او است. مکارم شیرازی در ترجمه واژه (مَعَارِجِ) همانند ابوالفتوح رازی تنها از عین کلمه قرآنی استفاده کرده و با وجود اینکه معنایی شیوا و مانوس در زبان مقصد ندارد، اما معادل فارسی برای آن مناسب ندیده و آن را به صورت یک اصطلاح کلامی به کار برده و بلافاصله برای روشن تر شدن مفهوم ترکیب (ذی الْمَعَارِجِ) از اضافه توضیحی استفاده کرده و همانند الهی قمشه‌ای خداوند را مالک آسمان‌ها دانسته که فرشتگانش از معرج‌های بخصوصی به سوی قرب خدا صعود و عروج می‌کنند.

آیه زیر اشاره به قوم ارم و انتقام خداوند از آنان دارد که با وجود اینکه قدرت عظیمی داشتند دچار سرنوشتی دردناک شدند.

«إِرْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ» (فجر، ۷)

الهی قمشه‌ای: و نیز به اهل شهر ارم (یا قوم ارم) که صاحب قدرت و عظمت بودند چگونه کیفر داد؟ (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۶۷).

مکارم شیرازی: و با آن شهر «ارم» با عظمت (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۹۳).

«إِرْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ» (فجر، ۷)، مدینه خداوند ستون» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۲۵۱).

الهی قمشه‌ای ترکیب (ذَاتِ الْعِمَادِ) را برخلاف ابوالفتوح رازی که به صورت ترکیب اضافه معنا کرده آن را به صورت ترکیب عطفی ترجمه کرده است و ابتدا اسم مفرد مؤنث (ذَات) را به صورت اسم عربی (صاحب) معنا کرده که یکی از معانی واژگانی خود کلمه و معادلی رایج محسوب می‌شود و اسم مفرد مذکر (عِمَاد) را به صورت ترکیب عطفی (قدرت و عظمت) معنا کرده که با وجود اینکه معادل‌هایی رایج هستند، اما در معنای کلمه قرآنی در ترجمه دخل و تصرف کرده و برای یک کلمه قرآنی در ترجمه دو معنا آورده و آن را وسعت بخشیده است که هر دو مصدر عربی هستند و از معانی واژگانی خود کلمه محسوب نمی‌شوند و به‌جا بود آن‌ها را به‌عنوان اضافه توضیحی داخل علائم سجاوندی قرار دهد و از معنای واژگانی خود کلمه در ترجمه استفاده کند و از آن‌جا که اسم جامد مفرد مؤنث (إِرْم) را به معنای اهل شهر ارم یا قوم ارم آورده می‌توان گفت منظور ایشان در ترجمه ترکیب مذکور توانایی، قدرت و عظمت قوم عاد است.

مکارم شیرازی ترکیب (ذَاتِ الْعِمَادِ) را به صورت (با عظمت) معنا کرده و در معنای ترکیب قرآنی در ترجمه دخل و تصرف کرده و آن را وسعت بخشیده است و در ترجمه ترکیب مذکور واژه (ذَات) را برخلاف الهی قمشه‌ای و ابوالفتوح رازی معنا نکرده و آن را از ترجمه حذف کرده است و از آن‌جا که واژه (إِرْم) را به معنای شهر ارم در نظر داشته می‌توان گفت برخلاف الهی قمشه‌ای منظور ایشان ساختمان‌ها و کاخ‌های با عظمت قوم عاد است.

در این بخش به بررسی چندین نمونه از نحوه برگردان ترکیبات مُصدر به أصحاب و صاحب پرداخته می‌شود:

۲-۳- ترکیبات مُصدَّر به أَصْحَاب و صَاحِب

آیه زیر اشاره به فرمان خداوند دارد که به پیامبر(ص) امر می‌کند تا در برابر دشمنان صبر و شکیبایی نشان دهد.

«... وَكَلَّا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ...» (قلم، ۴۸)

الهی قمشه‌ای: ... و مانند یونس که از خشم در عذاب امت تعجیل کرد مباش... (الهی قمشه- ای، ۱۳۳۱: ۴۴۳).

مکارم شیرازی: ... و مانند صاحب ماهی [= یونس] مباش (که در تقاضای مجازات قومش عجله کرد و گرفتار مجازات ترک اولی شد) ... (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۶۶).

«... وَكَلَّا تَكُنْ كَصَاحِبِ الْحُوتِ...» (قلم، ۴۸)، ... و مباش چون خداوند ماهی...» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۱۹: ۳۳۸).

الهی قمشه‌ای ترکیب (صَاحِبِ الْحُوتِ) را که از اسم فاعل مفرد مذکر (صَاحِب) و اسم ثلاثی مفرد مذکر (حُوت) تشکیل شده، برخلاف ابوالفتوح رازی که آن را به صورت ترکیب معنا کرده، از آنجایی که در زبان فارسی لقب یونس پیغمبر(ص) است آن را به صورت اسم خاص (یونس) معنا کرده است.

مکارم شیرازی در ترجمه ترکیب مذکور از معادل توضیحی استفاده کرده و معنای آن را در ترجمه وسعت بخشیده و ابتدا در ترجمه واژه (صَاحِب) از خود کلمه قرآنی استفاده کرده و از آن جا که معنایی شیوا و مأنوس در زبان مقصد دارد، معادل فارسی برای آن مناسب ندیده و آن را به صورت یک اصطلاح کلامی به کار برده است، اما در ترجمه واژه (حُوت) همانند ابوالفتوح رازی از معنای واژگانی خود کلمه (ماهی) استفاده کرده که به صورت اسم فارسی و معادلی رایج است. سپس با استفاده از اضافه توضیحی مشخص کرده منظور از صاحب ماهی در این آیه حضرت یونس است.

آیه زیر اشاره به این موضوع دارد که سرنوشت انسان‌ها با اعمال آن‌ها در ارتباط است.

«إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ» (مدثر، ۳۹)

الهی قمشه‌ای: مگر اهل یمین (که به یمین و سعادت نیکوکار شدند) (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۵۲).

مکارم شیرازی: مگر «اصحاب یمین» (که نامه اعمالشان را به نشانه ایمان و تقوایشان به دست راستشان می‌دهند)! (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۷۶).

«إِلَّا أَصْحَابَ الْيَمِينِ (مدثر، ۳۹)، مگر اهل دست راست» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۲۰). الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی در ترجمه ترکیب (أَصْحَابَ الْيَمِينِ) از معادل توضیحی استفاده کرده‌اند و معنای آن را در ترجمه وسعت بخشیده‌اند. با این تفاوت که الهی قمشه‌ای اسم فاعل جمع مکسر مذکر (أَصْحَاب) را همانند ابوالفتوح رازی به صورت اسم و به معنای (اهل) آورده که مترادف با معنای واژگانی خود کلمه و معادلی عربی و رایج است، اما در ترجمه واژه (يَمِين) از خود کلمه قرآنی استفاده کرده و معادل فارسی برای آن مناسب ندیده و آن را به صورت یک اصطلاح کلامی به کار برده است. سپس با استفاده از اضافه توضیحی مشخص کرده منظور از ترکیب مذکور کسانی هستند که به یمن و سعادت نیکوکار شدند و از معنای استعاری آن در ترجمه استفاده کرده که در میان مردم رایج است.

مکارم شیرازی در ترجمه واژگان (أَصْحَاب) و (يَمِين) برخلاف ابوالفتوح رازی ابتدا از خود کلمات قرآنی استفاده کرده و معادل فارسی برای آن‌ها مناسب ندیده و آن‌ها را به صورت یک اصطلاح کلامی به کار برده است. سپس با استفاده از اضافه توضیحی مشخص کرده منظور از ترکیب (أَصْحَابَ الْيَمِينِ) کسانی هستند که در روز قیامت نامه اعمالشان را به نشانه ایمان و تقوایشان به دست راستشان می‌دهند.

آیه زیر اشاره به سرنوشت کافران و مجرمانی دارد که با وجود برخوردار بودن از نعمت‌های الهی نتوانستند راه نجات را بیمایند.

«وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ» (بلد، ۱۹)

الهی قمشه‌ای: و آنان که به آیات ما کافر شدند آن‌ها اهل شومی و شقاوتند و (نامه عمل به دست چپ دارند) (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۶۸).

مکارم شیرازی: و کسانی که آیات ما را انکار کرده‌اند افرادی شومند (که نامه اعمالشان به دست چپشان داده می‌شود) (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۹۴).

«وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا هُمْ أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ» (بلد، ۱۹)، و آنان که کافرند به آیت‌های ما ایشان اهل چپ‌اند» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۲۸۰).

الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی در ترجمه ترکیب (أَصْحَابُ الْمَشْأَمَةِ) برخلاف ابوالفتوح رازی که آن را به صورت ترکیب معنا کرده، از معادل توضیحی استفاده کرده‌اند و معنای ترکیب مذکور را در ترجمه وسعت بخشیده‌اند. با این تفاوت که الهی قمشه‌ای اسم فاعل

جمع مکسر مذکر (أَصْحَاب) را به صورت اسم عربی (اهل) معنا کرده و اسم مفرد مؤنث (مَشْتَمَةٌ) را به صورت ترکیب عطفی (شومی و شقاوت) معنا کرده که هر دو اسم مصدر عربی و واژگانی مترادف و معادل‌هایی رایج هستند و برای یک کلمه قرآنی در ترجمه دو معنا آورده که کلمه (شوم) وام واژه‌ای قرآنی است و به‌جا بود یکی از دو معنای مذکور را به‌عنوان اضافه توضیحی داخل علائم سجاوندی قرار دهد تا از اختلاط ترجمه با توضیح جلوگیری کند. سپس با استفاده از اضافه توضیحی مشخص کرده که در ترجمه ترکیب مذکور علاوه بر اینکه منظور کافرانی است که اهل شومی و شقاوتند و وجودشان نامبارک و نحس است، همچنین منظور کافرانی است که (در روز قیامت) نامه عمل به دست چپ دارند.

مکارم شیرازی در ترجمه ترکیب (أَصْحَابُ الْمَشْتَمَةِ) واژه (أَصْحَاب) را به صورت اسم عربی و جمع (افراد) معنا کرده که با وجود اینکه معادلی رایج است، اما در معنای کلمه قرآنی در ترجمه دخل و تصرف کرده و آن را وسعت بخشیده است، زیرا مفهوم آن شامل هر فرد و شخصی علاوه بر ملازمان و همراهان می‌باشد و در ترجمه واژه (مَشْتَمَةٌ) از صفت عربی (شوم) استفاده کرده و معادل فارسی برای آن مناسب ندیده است. سپس همانند الهی قمشه‌ای با استفاده از اضافه توضیحی مشخص کرده در ترجمه ترکیب مذکور علاوه بر اینکه منظور افرادی می‌باشند که شوم و نحس هستند، همچنین منظور افرادی می‌باشند که (در روز قیامت) نامه اعمالشان به دست چپشان داده می‌شود.

در این بخش به بررسی چندین نمونه از نحوه برگردان ترکیبات مُصَدَّرٌ به یَوْمٍ پرداخته می‌شود:

۲-۴- ترکیبات مُصَدَّرٌ به یَوْمٍ

آیه زیر اشاره به اوصاف ابرار دارد که دلیلی بر استحقاق آن‌ها به داشتن نعمت‌های بی‌مانند الهی است.

«إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا» (دهر، ۱۰)

الهی قمشه‌ای: ما از قهر پروردگار خود به روزی که از رنج و سختی آن رخسار خلق درهم و غمگین است می‌ترسیم (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۵۴).

مکارم شیرازی: ما از پروردگاران خائفیم در آن روزی که عبوس و سخت است! (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۷۹).

«إِنَّا نَخَافُ مِنْ رَبَّنَا يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا» (دهر، ۱۰)، ما می‌ترسیم از خدای ما روزی ترش روی سخت» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۶۷).

الهی قمشه‌ای در ترجمه ترکیب (يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا) به جای معنای واژه به واژه از شرح و توضیح آن برای روشن تر شدن مفهوم ترکیب مذکور در زبان مقصد استفاده کرده و آن را وسعت بخشیده است و تنها در ترجمه اسم زمان مفرد مذکر (يَوْمًا) و اسم مفرد مذکر (قَمْطَرِيرًا) همانند ابوالفتوح رازی از معنای واژگانی خود کلمات (روز) و (سخت) استفاده کرده که به ترتیب اسم و صفت فارسی و معادل‌هایی رایج هستند، اما اسم مفرد مذکر (عَبُوسًا) را به صورت اسم (رنج) ترجمه کرده که با وجود اینکه معادلی فارسی و رایج است ولی معنای واژگانی خود کلمه محسوب نمی‌شود و می‌توان گفت در معنای کلمه قرآنی در ترجمه دخل و تصرف کرده است و از آنجا که واژه عبوس از صفات انسان‌ها است در ترجمه نیز آن را به رخسار خلق نسب داده که در روز قیامت از شدت رنج و سختی درهم و غمگین می‌شود.

مکارم شیرازی ترکیب (يَوْمًا عَبُوسًا قَمْطَرِيرًا) را برخلاف ابوالفتوح رازی که آن را به صورت ترکیب معنا کرده، به صورت عبارت (آن روزی که عبوس و سخت است) معنا کرده و واژه (يَوْمًا) را به صورت ترکیب (آن روز) ترجمه کرده، بنابراین در معنای کلمه قرآنی در ترجمه دخل و تصرف کرده و آن را وسعت بخشیده تا اشاره‌ای به روز قیامت باشد، اما در ترجمه واژه (عَبُوسًا) تنها از خود کلمه قرآنی استفاده کرده و از آنجا که واژه‌ای رایج در زبان مقصد است، معادل فارسی برای آن مناسب ندیده و آن را به صورت یک اصطلاح کلامی به کار برده است و در ترجمه واژه (قَمْطَرِيرًا) از معنای واژگانی خود کلمه (سخت) استفاده کرده که صفتی فارسی و رایج است و برخلاف الهی قمشه‌ای از آنجایی که حوادث روز قیامت سخت و دشوار است واژگان مذکور را در ارتباط با روز قیامت دانسته است.

آیه زیر اشاره‌ای به سرنوشت بدان در قیامت دارد.

«يَصْلَوْنَهَا يَوْمَ الدِّينِ» (انفطار، ۱۵)

الهی قمشه‌ای: روز جزا به آن دوزخ درافتند (و همیشه رنج و عذاب کشند) (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۶۲).

مکارم شیرازی: روز جزا وارد آن می‌شوند و می‌سوزند (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۸۷).
 «يَصَلُّونَهَا يَوْمَ الدِّينِ (انفطار، ۱۵)، ملازم باشند با آن روز جزا» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۱۷۱).

هر دو مترجم در ترجمه ترکیب (يَوْمَ الدِّينِ) همانند ابوالفتوح رازی اسم زمان مفرد مذکر (يَوْم) را به صورت اسم و به معنای (روز) آورده‌اند که معنای واژگانی خود کلمه محسوب می‌شود. همچنین مترجمان مذکور اسم ثلاثی مفرد مذکر (دین) را به صورت اسم عربی (جزا) ترجمه کرده‌اند که در زبان فارسی برای بیان پاداش و مکافات چه در نیکی و چه در بدی به کار می‌رود و یکی از معانی واژگانی خود کلمه و معادلی رایج محسوب می‌شود و در کل ترکیب (يَوْمَ الدِّينِ) را به صورت ترکیب اضافه (روز جزا) معنا کرده‌اند و منظور روز قیامت است که انسان‌ها به جزای اعمالشان خواهند رسید و گناهکاران وارد آتش دوزخ می‌شوند. در این بخش به بررسی چندین نمونه از نحوه برگردان ترکیبات مُصدر به رَب پرداخته می‌شود:

۲-۵- ترکیبات مُصدر به رَب

آیه زیر اشاره به مسئله رستاخیز دارد و شامل اندازهایی نسبت به کافران و مشرکان است.
 «فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ» (معارج، ۴۰)
 الهی قمشه‌ای: چنین نیست سوگند به خدای مشرق و مغرب‌های (بی‌نهایت) عالم که ما قادریم (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۴۶).
 مکارم شیرازی: سوگند به پروردگار مشرق‌ها و مغرب‌ها که ما قادریم (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۷۰).

«فَلَا أُقْسِمُ بِرَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ إِنَّا لَقَادِرُونَ» (معارج: ۴۰)، نه سوگند یاد کنم به خدای مشرق‌ها و مغرب‌ها که ما تواناییم» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۱۹: ۴۰۰).
 الهی قمشه‌ای در ترجمه ترکیب (رَبِّ الْمَشَارِقِ وَالْمَغَارِبِ) برخلاف ابوالفتوح رازی که آن را به صورت ترکیب معنا کرده از معادل توضیحی استفاده کرده و معنای ترکیب مذکور را در ترجمه وسعت بخشیده است، اما اسم مفرد مذکر (رَبِّ) را همانند ابوالفتوح رازی به صورت

اسم خاص و به معنای (خدا) آورده که معادلی فارسی و رایج است و از معانی واژگانی خود کلمه محسوب می‌شود و در ترجمه اسم‌های جمع مکسر مذکر (مَشَارِق) و (مَغَارِب) نیز همانند ابوالفتوح رازی از وام واژه قرآنی (مشرق) و (مغرب) استفاده کرده که هر دو اسم عربی هستند. با این تفاوت که تنها واژه (مغرب) را با نشانه (ها) فارسی جمع بسته است و از آن‌جا که هر دو واژه معنایی شیوا و مانوس در زبان مقصد دارند معادل فارسی برای آن‌ها مناسب ندیده و با استفاده از اضافه‌های توضیحی (بی‌نهایت) و (عالم) که به‌جا بود واژه (عالم) را نیز درون پرانتز قرار دهد مشخص کرده منظور تعداد طلوع‌ها و غروب‌های بی‌حد و اندازه خورشید در عالم و در طول سالیان است.

مکارم شیرازی واژه (رَبِّ) را به صورت صفت مرکب (پروردگار) معنا کرده که یکی از معانی واژگانی خود کلمه و معادلی فارسی و رایج محسوب می‌شود و مفهوم وسیع و گسترده‌ای دارد که علاوه بر معنای پرورنده و مربی در زبان فارسی به‌عنوان یکی از نام‌های خداوند نیز به‌کار می‌رود و در ترجمه واژگان (مَشَارِق) و (مَغَارِب) همانند الهی قمشه‌ای و ابوالفتوح رازی از وام واژه قرآنی (مشرق) و (مغرب) استفاده کرده و آن‌ها را با نشانه (ها) فارسی جمع بسته است و در کل ترجمه ایشان اشاره‌ای به محل طلوع و غروب هر روز یا هر فصل خورشید دارد.

آیه زیر اشاره به پناه بردن به خداوند دارد که خالق و مدبّر است تا انسان در پناه او از شر موجودات شرور در امان باشد.

«قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ» (فلق، ۱)

الهی قمشه‌ای: (ای رسول ما)، بگو من پناه می‌جویم به خدای فروزنده صبح روشن (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۷۶).

مکارم شیرازی: بگو: پناه می‌برم به پروردگار سپیده صبح (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۶۰۴).
«قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ» (فلق، ۱)، بگو پناه می‌دهم به خدای صبح (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۴۷۱).

مترجمان مذکور ترکیب (رَبِّ الْفَلَقِ) را همانند ابوالفتوح رازی به صورت ترکیب معنا کرده‌اند، هرچند که فعل (أَعُوذُ) در ترجمه ابوالفتوح رازی به اشتباه به صورت فعل مرکب (پناه می‌دهم) معنا شده است. الهی قمشه‌ای اسم مفرد مذکر (رَبِّ) را به صورت اسم خاص (خدا)

معنا کرده، اما مکارم شیرازی آن را به صورت صفت مرکب (پروردگار) معنا کرده است و می‌توان گفت هر دو مترجم به نوعی در ترجمه اسم مفرد مذکر (فَلَقَ) دخل و تصرف کرده‌اند و معنای آن را وسعت بخشیده‌اند و از آن‌جا که به هنگام برآمدن آفتاب سیاهی شب شکافته می‌شود، در ترجمه واژه مذکور به ترتیب از ترکیب (فروزنده صبح روشن) و (سپیده صبح) استفاده کرده‌اند.

در این بخش به بررسی چندین نمونه از نحوه برگردان ترکیبات مُصَدَّر به غَیر پرداخته می‌شود:

۲-۶- ترکیبات مُصَدَّر به غَیر

آیه زیر اشاره به رستاخیز دارد که برای کافران روزی بسیار طاقت‌فرسا است.

«عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ» (مدثر، ۱۰)

الهی قمشه‌ای: کافران را هیچ‌گونه در آن راحتی و آسایش نیست (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۵۱).

مکارم شیرازی: و برای کافران آسان نیست! (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۷۵).

«عَلَى الْكَافِرِينَ غَيْرُ يَسِيرٍ» (مدثر، ۱۰)، بر کافران خوار نیست» (ابوالفتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۱۸).

هر دو مترجم در ترجمه ترکیب (غَیرُ يَسِيرٍ) با وجود اینکه در ترجمه ابوالفتوح رازی ترکیب مذکور به اشتباه به صورت عبارت (خوار نیست) معنا شده است، اما همانند ایشان اسم مفرد مذکر (غَیر) را به صورت حرف ربط نفی (نه) معنا کرده‌اند و آن را بر سر فعل ربطی (است) آورده‌اند. با این تفاوت که الهی قمشه‌ای از قید مرکب (هیچ‌گونه) نیز به عنوان اضافه توضیحی در ترجمه برای تأکید در کلام استفاده کرده و اسم مفرد مذکر (يَسِيرٍ) را برخلاف ابوالفتوح رازی به صورت ترکیب عطفی (راحتی و آسایش) معنا کرده و برای یک کلمه قرآنی در ترجمه دو معنا آورده که مترادف هم و معادل‌هایی رایج هستند و به ترتیب اسم مصدر عربی و فارسی هستند و همچنین مترادف با معنای واژگانی خود کلمه (يَسِيرٍ) محسوب می‌شوند و منظور ایشان این است که در روز قیامت برای کافران از شدت رنج و مشقت هیچ‌گونه راحتی و آسایشی وجود ندارد.

اما مکارم شیرازی در ترجمه واژه (یسیر) از معنای واژگانی خود کلمه استفاده کرده که صفتی فارسی و رایج است و منظور ایشان این است که روز قیامت برای کافران به خاطر سختی‌ها و مشکلات آن روز که حاصل اعمالشان در دنیا است آسان نیست.

آیه زیر اشاره به رستاخیز و سرنوشت مؤمنان در آن روز دارد.

«...لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ» (انشقاق، ۲۵)

الهی قمشه‌ای: ... که آن‌ها را اجر بی‌منت و ثوابی بی‌نهایت (در بهشت جاودانی) خواهد بود (الهی قمشه‌ای، ۱۳۳۱: ۴۶۴).

مکارم شیرازی: ... که برای آنان پاداشی است قطع نشدنی! (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۵۸۹).

«...لَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ» (انشقاق، ۲۵)، ایشان را باشد مزدی ناکاسته» (ابوافتوح رازی، ۱۳۷۱، ج ۲۰: ۱۹۵).

الهی قمشه‌ای در ترجمه ترکیب (غَيْرُ مَمْنُونٍ) برخلاف ابوافتوح رازی که اسم ثلاثی مفرد مذکر (غَیْر) را به صورت حرف نفی و پیشوندی (نا) معنا کرده آن را به صورت حرف نفی پیشوندی (بی) معنا کرده و اسم مفعول مفرد مذکر (مَمْنُون) را نیز برخلاف ابوافتوح رازی که به صورت صفت مفعولی معنا کرده آن را به صورت اسم عربی (منت) معنا کرده که وام واژه‌ای قرآنی است و یکبار نیز ترکیب مذکور را به صورت صفت مرکب (بی‌نهایت) معنا کرده که واژه نهایت اسم عربی و معادلی رایج است و به‌جا بود آن را به عنوان اضافه توضیحی داخل علائم سجاوندی قرار دهد و معنای ترکیب مذکور را در ترجمه وسعت بخشیده است و می‌خواهد بگوید نعمت‌های بهشتی بدون منت و بی‌من و اذی و همچنین بی‌حد و اندازه است.

مکارم شیرازی واژه (غَیْر) را برخلاف دو مترجم مذکور به صورت حرف ربط نفی (نه) معنا کرده و آن را بر سر صفت لیاقت (شدنی) آورده و واژه (مَمْنُون) را نیز به صورت ترکیب (قطع شدنی) معنا کرده که مترادف با معنای واژگانی خود کلمه است و منظور ایشان پاداشی است که همیشگی و دائمی است. اما از آن‌جا که برخلاف الهی قمشه‌ای در ترجمه این آیه اشاره‌ای به بهشت نکرده و مفهوم وسیع و گسترده‌ای را برای آن در نظر گرفته و مشخص نکرده منظور پاداش دنیوی یا اخروی است، در کل باعث ابهام کلام شده است.

جدول وجوه تشابه و تفاوت برگردان ترکیبات قرآنی ترجمه‌های الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی بر اساس الگوی ابوالفتوح رازی در جزء ۲۹ و ۳۰

ردیف/ عنوان	الهی قمشه‌ای	مکارم شیرازی	ابوالفتوح رازی
۱. ترکیبات خاص قرآنی	در ترجمه آنها از معادل توضیحی استفاده کرده است.	آنها را هم به صورت معادل توضیحی و هم به صورت ترکیب معنا کرده است.	آنها را فقط به صورت ترکیب معنا کرده است.
۲. ترکیبات مُصَدَّرٌ به ذَات و ذی	آنها را هم به صورت معادل توضیحی و هم به صورت ترکیب معنا کرده است.	آنها را فقط به صورت ترکیب معنا کرده است.	آنها را فقط به صورت ترکیب معنا کرده است.
۳. ترکیبات مُصَدَّرٌ به أصحاب و صاحب	در اکثر موارد در ترجمه آنها از معادل توضیحی استفاده کرده است.	در ترجمه آنها فقط از معادل توضیحی استفاده کرده است.	آنها را فقط به صورت ترکیب معنا کرده است.
۴. ترکیبات مُصَدَّرٌ به یوم	آنها را هم به صورت معادل توضیحی و هم به صورت ترکیب معنا کرده است.	آنها را هم به صورت معادل توضیحی و هم به صورت ترکیب معنا کرده است.	آنها را فقط به صورت ترکیب معنا کرده است.

<p>۵. ترکیبات مُصَدَّرٌ به رَبِّ</p>	<p>آن‌ها را هم به صورت معادل توضیحی و هم به صورت ترکیب معنا کرده است</p>	<p>آن‌ها را فقط به صورت ترکیب معنا کرده است.</p>	<p>آن‌ها را فقط به صورت ترکیب معنا کرده است.</p>
<p>۶. ترکیبات مُصَدَّرٌ به غَيْرِ</p>	<p>آن‌ها را هم به صورت عبارت و هم به صورت معادل توضیحی معنا کرده است.</p>	<p>آن‌ها هم به صورت عبارت و هم به صورت ترکیب معنا کرده است.</p>	<p>آن‌ها را هم به صورت عبارت و هم به صورت ترکیب معنا کرده است.</p>

۳- نتیجه‌گیری

بر اساس بررسی‌های صورت پذیرفته در این پژوهش می‌توان گفت: الهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی در برگردان ترکیبات قرآنی سبک خاص و یک‌نواختی را دنبال نکرده‌اند و آن‌ها را هم به صورت معادل توضیحی و هم به صورت ترکیب معنا کرده‌اند. مترجمان مذکور در اکثر موارد در برگردان ترکیبات قرآنی با وجود اینکه از معادل‌هایی رایج استفاده کرده‌اند، اما برخلاف ابوالفتوح رازی به جای معنای واژه به واژه آن‌ها از شرح و توضیح ترکیبات برای روشن‌تر شدن مفهوم آن‌ها در زبان مقصد استفاده کرده‌اند و در مواردی نیز برای یک کلمه قرآنی در ترجمه دو معنا آورده‌اند و معنای آن را در ترجمه وسعت بخشیده‌اند.

لهی قمشه‌ای و مکارم شیرازی در اکثر موارد ترکیبات قرآنی را براساس الگوی ترجمه ابوالفتوح رازی معنا کرده‌اند و از معادل‌هایی مترادف با ترجمه ایشان استفاده کرده‌اند و توانسته‌اند مفهوم آن‌ها را همان‌گونه که در ترجمه مذکور آمده به ترجمه انتقال دهند. اما، از آن‌جا که ظاهراً نسخه کاملی از کل ترجمه ابوالفتوح رازی که اعتبار لازم را داشته باشد در دست محققان نبوده و یا اینکه گاهی در نسخه اساس خطای آشکاری وجود داشته که محققان برای رعایت امانت آن را ذکر کرده‌اند و یا نویسندگان نسخ تغییراتی در لغات و عبارات متن

داده‌اند، باعث شده متن‌های چاپ شده از ترجمه ابوالفتوح رازی یکدست و یکنواخت نباشند.

منابع

کتاب‌ها

- ۱- قرآن کریم، (۱۳۳۱)، ترجمه مهدی محیی‌الدین الهی قمشه‌ای، بی‌جا، تهران: چاپخانه محمدعلی علمی.
- ۲- _____، (۱۳۷۴)، ترجمه ناصر مکارم شیرازی، چاپ دوم، قم: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۳- ابوالفتوح رازی، حسین بن علی بن محمد، (۱۳۷۱)، *روض الجنان و روح الجنان فی تفسیر القرآن*، مصحح محمدجعفر یاحقی و محمد مهدی ناصح، ۲۰ جلد، مشهد: بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی.
- ۴- باطنی، محمدرضا، (۱۳۷۱)، *پیرامون زبان و زبان‌شناسی*، تهران: فرهنگ معاصر.
- ۵- بورشه، ت و دیگران، (۱۳۹۹)، *زبان‌شناسی و ادبیات (تاریخچه چند اصطلاح)*، ترجمه کورش صفوی، چاپ پنجم، تهران: هرمس.
- ۶- پاکتچی، احمد، (۱۳۹۲)، *ترجمه‌شناسی قرآن کریم: رویکرد نظری و کاربردی (مطالعه از سطح واژگان تا ساخت جمله)*، تهران: دانشگاه امام صادق(ع).
- ۷- حقوقی، عسکر، (۱۳۴۶)، *تحقیق در تفسیر ابوالفتوح رازی*، تهران: دانشگاه تهران.
- ۸- روشن، بلقیس و لیلا اردبیلی، (۱۳۹۹)، *مقدمه‌ای بر معناشناسی شناختی*، چاپ سوم، تهران: علم.
- ۹- سادات ناصری، سید حسن و دانش‌پژوه، منوچهر، (۱۳۶۹)، *هزار سال تفسیر فارسی (سیری در متون کهن تفسیری پارسی)*، تهران: البرز.
- ۱۰- سعیدی روشن، محمدباقر، (۱۳۹۸)، *زبان قرآن و مسائل آن*، چاپ چهارم، قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ناشر همکار: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها(سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

بررسی مقایسه‌ای برگردان ترکیبات قرآنی ترجمه‌های الهی قمشه‌ای و مکارم... ۹۱/

۱۱- شعیری، حمیدرضا، (۱۳۹۸)، *مبانی معناشناسی نوین*، چاپ هفتم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها(سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

۱۲- صفوی، کورش، (۱۳۹۸)، *آشنایی با معنی‌شناسی*، چاپ سوم، تهران: پژوهاک کیوان.

۱۳- لاینز، جان، (۱۳۹۸)، *مقدمه‌ای بر معناشناسی زبان‌شناختی*، ترجمه حسین واله، چاپ سوم، تهران: گام نو.

۱۴- ناظمیان، رضا، (۱۳۹۷)، *روش‌هایی در ترجمه از عربی به فارسی*، چاپ چهارم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها(سمت)، پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.

۱۵- نایدا، یوجین. ای و تیبر، چارلز. آر، (۱۳۹۳)، *نظریه و عمل در ترجمه*، مترجمان آناهیتا امیرشجاعی و زهرا داوریان، گرگان: نوروزی.

مقالات

۱- مهیار، محمد، (۱۳۷۹)، «گزارشی درباره تصحیح ترجمه ابوالفتوح رازی اولین مترجم شیعی قرآن»، ترجمان وحی، سال چهارم، شماره ۲: ۱۳۰-۱۲۷.

۲- مهینی، شهربانو و همکاران، (۱۴۰۰)، «بررسی شیوه‌های برگردان اغراض ثانوی افعال نهی در قرآن در ترجمه‌های طبری و صفارزاده»، فصل‌نامه جستارنامه ادبیات تطبیقی، سال پنجم، شماره ۱۶: ۱۴۶-۱۰۹.

۳- نیکنام، تینا و همکاران، (۱۴۰۰)، «نگاهی تطبیقی به هنجارگریزی زبانی در اشعار رهی معیری مهرداد اوستا بر اساس الگوی لیچ»، فصل‌نامه جستارنامه ادبیات تطبیقی، سال ۵، شماره ۱۶: ۲۱۱-۱۷۵.